

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

הלכות והליכות בענין תפילות יו"ט

הטעם: לפי שנאמר בו פני שבת נקבלה, והוי כמבייש את יו"ט שדווקא פני שבת ולא יו"ט וכיון שאין אומרים לכה דודי אין אומרים

גם כן מזמורים שלפניו שאלו לא באו אלא בשביל קבלת שבת, לצאת לקראת השבת הנקראת כלה (בית דוד לר' יוסף דוד משאלנקי ח"א סימן דסד).

טעם אחר: לא פלוג מיו"ט שחל להיות בערב שבת (לבוש ער מנהגים בא, משנ"ב ער ס"ק ד).

נוסח ספרד – אומרים בלכה דודי שתי בתי ראשונים ושתי בתי אחרונים, **והטעם:** משום שיו"ט הוא זמן של שמחה ואין לעורר בו אבלות על איחור הגאולה שזהו תוכן הפזמונים האמצעים קומי צאי, התעוררי, משא"כ ב' פזמונים הראשונים והאחרונים תוכנם הוא לקבל את השבת (אלף המנן תרכה נו).

שמונה עשרה של יו"ט

"(באהבה) מקרא קודש וזכר ליציאת מצרים"

הטעם שיו"ט שחל ביום חול אין אומרים "באהבה מקרא קודש" לפי שכבר אמרנו בתחילתו "ותתן לנו... באהבה מועדים לשמחה" וקאי באהבה על כל דין המועדות בכלל וא"כ למה לשוב ולשנותו על "מקרא קודש" שהוא דין פרטי של מועד, ואם חל בשבת אומרים "באהבה" (לבוש, משנ"ב תפז א).

"מקדש ישראל והזמנים"

הטעם שמקדים "ישראל לזמנים" לפי שקידוש הזמנים תלוי בישראל כדכתיב (ויקרא כג ב) "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם" כלומר שב"ד של ישראל שמקדשים אותם ורק על ידיהם הם מתקדשים (לבוש תפז-א).

"מקדש ישראל והזמנים"

הטעם שנקראו המועדות ימים טובים, לפי שיום זה הוא טוב לגוף ולנפש שאוכלים ושותים ומתענגים וכל צרכי אוכל נפש מותר ביו"ט, וגם יש פנאי ללמוד תורה ולעסוק במצוות (אוצר כל מנהגי ישורון סימן ל א ענין יום טוב).

מנחה – נפילת אפים

אין נופלים על פניהם בערב יו"ט והטעם: משום דהוי ערב יו"ט ומפני כבוד יו"ט לא אמרינן, (ערוך השולחן רסו א).

טעם אחר: משום שמתוך כך יזכור בתפילת ערבית לומר יעלה ויבוא (אוצר כל מנהגי ישורון סד ב ענין תחנון).

והטעם שאין נופלים על פניהם בערב יו"ט שחרית ובערב שבת נופלים על פניהם שחרית לפי שימים טובים והיום שלאחריהם הם ימים מועטים בשנה ולכן אין נופלים על פניהם בתחינה ואם היינו עושים כן לשבתות היה יוצא שחצי השנה לא היו מתחננים ולא יתכן דבר כן (טעמי המנהגים עניני נפילת אפים קבו),
טעם אחר: לפי שימים טובים יש להם יתרון מפני שקוראים בהם את ההלל (אבודרהם).

יו"ט שחל בערב שבת

נוהגים באשכנז שיו"ט שחל בערב שבת לא לומר פרק במה מדליקין (טור ע"ר).

והטעם לפי שאומרים בפרק זה "עשרתם" ואין מעשרים ביו"ט (ר' יחיאל אחיו של הטור, לבוש מנהגים בא).

טעם אחר: כיון שביו"ט אין טרודים בשום דבר כי אם בבישול והדלקה, ודבר זה עושים מבעוד יום לכן אין צריך להזהירם כמו בשאר ערבי שבתות (פרישה ער-ב).

ביו"ט שחל בשבת אין אומרים פזמון לכה דודי אלא "מזמור שיר ליום השבת" ו"ה' מלך".

הטעם שאומרים "מקדש ישראל והזמנים" ולא אומרים כל חג בפני עצמו כגון "מקדש ישראל וחג השבועות".

לפי שהתורה כללה בתחילה וסופה כל הזמנים בקדושה אחת, כדכתיב (ויקרא כג ד) "אלה מועדי ה' מקראי קודש" בפרשת אמור, ובסופה "וידבר משה את מועדי ה'" הרי נכללו כולם בקדושה אחת, ולכן אומרים "מקדש ישראל והזמנים" כל הזמנים כלומר שקידש כל הזמנים יחד (ערה"ש תפז ג).

"מקדש השבת וישראל והזמנים"

כשחל יו"ט בשבת מסיים מקדש השבת וישראל והזמנים, הטעם שמקדימים השבת לישראל והזמנים לפי שהשבת מקודשת מעצמה כשקידש היום ואין צריך קידוש על ידי ב"ד, וע"י קידוש השבת מקודשים ישראל, כדכתיב (שמות לא יג) "אות היא לדעת כי אני ה' מקדשכם" ולכן מקדימים השבת לישראל (לבוש תפז א).

"יעלה ויבוא"

הטעם שאין מזכירים ביו"ט שחל בשבת ביעלה ויבוא את שבת לפי שהזכיר את השבת בריש "אתה בחרתנו" ולמה להזכיר שנית (לבוש תפז א).

טעם אחר: לפי שעיקר "יעלה ויבוא" לא נתיסד אלא על הזכירה והפקידה, ואין שייך זכרון אלא בראש חודש ויו"ט כדכתיב (במדבר י) "וביום שמחתכם ובראשי חודשיכם והיו לכם לזכרון", ולא הוזכר שבת באותה פרשה, לפיכך אין צריך להזכיר שבת במקום שעיקרו משום זכרון (לבוש תפז א).

ואת מוספי

הטעם שאין אומרים בתפלת מוסף ביום שני של פסח ובשבועות מוספי והרי היו מקריבים קרבן נוסף עם עומר התנופה יתר על מוסף היום כבש לעולה, וכן בחג השבועות היו מקריבים יתר על מוסף היום ז' כבשים ופר בן בקר וכו'.

לפי שלא אומרים מוספי אלא במוסף שנוסף משום עצומו של יום, כגון ר"ח ויו"ט וחול המועד, דבשביל עצמו של יום נתוספו קרבנות אלו, אבל ביום ב' של פסח ובשבועות לא נוספו בהם הקרבנות אלא בשביל סיבה אחרת פסח מפני העומר, ויום השבועות מפני שתי הלחם (שירי כנסת הגדולה).

הטעם שעוקרים "ישמח משה" בתפילת שחרית, ואין עוקרים

"רצה והחליצנו" בברכת המזון, והוא נאמר עם "יעלה ויבוא"

לפי ש"באתה בחרתנו" יכול לכלול גם שבת בלי שינוי של נוסח של יו"ט ושאר נוסח של שבת, ואי משום "ישמח משה" לא

ניתקן אלא משום מתן תורה ואינו עיקר, משא"כ בברכת המזון שם נאמר "יעלה ויבוא" עם "רצה" לפי שאי אפשר לכלול כל ענין השבת (רצה) ב"יעלה ויבוא", ועוד שנתבאר לעיל שאין לכלול את ענין השבת ביעלה ויבוא, ש"יעלה ויבוא" יסודו הוא זכירה שנאמר רק על ר"ח ויו"ט (לבוש תפז ב).

לשמחה ולששון

הטעם שביו"ט הנוסח לשמחה ולששון ובברכת החודש ביחדשהו ובמוסף של ראש חודש הנוסח לששון ולשמחה לפי שבצבא השמים כתיב "שיש כגבור" וכן בנוסח קידוש לבנה כתיב "ששים ושמים לעשות רצון קונם", לכן שייך בתפילת ר"ח וברכתו להקדים ששון לשמחה, אבל בחג דכתיב "ושמחת בחגך" לכן שמחה קודם לששון (סידור עבודת ישראל בשם רבו).

ותודיענו

כשיו"ט חל במוצאי שבת אומר בשמונ"ע של לחש אחרי "אתה בחרתנו" "ותודיענו", שהוא כעין "אתה חננתנו", ורב ושמואל תקנהו בבבל (ברכות לג, ב), והטעם שנתקן בבבל ולא בא"י משום דבני א"י עושים יו"ט רק יום אחד וברוב השנים לא יבוא יו"ט במוצ"ש, אבל בני בבל שעושים ב' ימים טובים יבוא ברוב השנים או יו"ט ראשון או יו"ט שני במוצ"ש לכן תיקונוהו בבבל (סידור עיון תפילה, תפלת ג' רגלים).

יו"ט שחל בשבת – ברכת מעין שבע

והטעם שיו"ט שחל בשבת אין מזכירים במגן אבות של המאורע

לפי שזו נתקנה רק בשבת מפני הסכנה ואלמלא שבת לא היה ש"ץ יורד לפני התיבה, ואינה מעיקר חיוב תפילה, ונמצא שלא נתחייב בה היום כלל (שבת כד, ב, לבוש מנהגים כט, סדר ר"ע גאון קסד, משנ"ב תריט ס"ק יא).

מעריב

"ופרוש עלינו" - חותם כשבת אע"פ שהטעם שחותם בשבת מפני שהשבת שומר את ישראל וטעם זה לא שייך ביו"ט, מ"מ משנים את התפילה כשבת כדי שלא יבוא לזלזל ביו"ט שמתפללים כתפילת יום חול (מ"ז רסז סוף ס"ק א).

אמירת פסוק "וידבר ה' את מועדי ה'" – יש שנהגו לומר לפני קדיש את הפסוק (ויקרא כג מד) "וידבר ה' את מועדי ישראל",

והטעם דלא חשיב הפסק: דהוי מעין גאולה לפי שאם ישמרו ויקימו את המועדות מיד נגאלים (מחזור ויטרי קנה).

הטעם לנוהגים שלא לומר פסוק זה: מחשש להפסק בין "השכיבנו", שהיא גאולה לתפילת שמונה עשרה (מעשה רב להגר"א סימן סז).

שחרית

קרבנות – אין אומרים קרבנות מוסף של יו"ט לפני פרשת איזהו מקומן, והטעם: לפי שקוראים בתורה פסוקים אלו, ובשבת שאין קוראים בתורה מוספי שבת אומרים אותם בתפילת מוסף (שו"ע מח א).

פסוקי דזמרא - מתפללים פסוקי דזמרה כשבת, וכן אומרים "מזמור שיר ליום השבת", ואע"פ שנאמר בו שבת, הטעם: לפי שגם יו"ט נקרא שבת דכתיב (ויקרא כג טו) "וספרתם לך ממחרת השבת", כמו כן אומרים "נשמת" (מג"א תפח א, משנ"ב תפח א),

הטעם שהחזן מנגן ב"האל בתעצומות"

לפי שהיו"ט הם כנגד יציאת מצרים שמראה על תעצומות עוזו של הקב"ה (לבוש תפח לא).

ברכת יוצר

יו"ט שחל בחול אומר ברכת יוצר כחול ולא כשבת, והטעם שפסוקי דזמרה אומר כשבת וברכת יוצר אומר כחול משום שהזמירות והיוצר נתקנו רק לכבוד שבת, ובפסוקי דזמרה מוסיפים משום כבוד יו"ט, ואין חשש להפסק לפי שעיקרו של פסד"ז לספר שבחו של מקום וגם דבלא"ה בין המזמורים שואל מפני הכבוד משא"כ בין ברכות ק"ש (לקוטי מהרי"ח מנהגי יום א' דפסח).

פיוטים בברכות שמע

יש נוהגים לומר פיוטים ביו"ט לפני שמו"ע בין ברכות ק"ש, ויש שלא נהגו לאומרים, והטעם: שלא להפסיק בברכות ק"ש (מטעמים סוכה לו בשם המהרי"ל).

פתיחת הארון – י"ג מידות

בפתיחת הארון לפני שמוציאים הספר הש"ץ אומר ה' ה' והציבור עונים אחריו ג"פ (שע"ת תפח ד"ה מוציא שע"א ו ה), ולאחר מכן ה"יהי רצון" ואני תפילתי ג"פ, כמו שמבואר בסידורים וממשיכים "ברוך שמיא". הל יו"ט בשבת אין אומרים י"ג מידות, והטעם: לפי שאין מבקשים בקשות בשבת (לוה א"י).

והטעם שאומרים ביו"ט י"ג מידות, לפי שאמרינן בר"ה (דף מז ד' פעמים בשנה העולם נידון בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, ובחג על המים, בר"ה ויו"כ כל בני האדם, ולכן אומרים י"ג מידות, כדי שביום זה יזכר זכרוננו לטובה (מטעמים ענין סוכות לו).

קריאת התורה

משה תיקן להם לישראל שיהיו קוראים בתורה בכל מועד מענינו של יום (מגילה לב, א).

הטעם שנוהגים להכין את הספר בערב יו"ט במקום הקריאה של יו"ט לפי דאמרינן אין גוללים ספר תורה מפרשה לפרשה בציבור מפני כבוד הציבור (יומא ע, א; שו"ע או"ח קמד, ג). שאין זה מכבודו של הציבור, שיהיה דומם ובטל בעת שיגללו את ספר התורה, לכן תקנו שהגבאים יגללו את הספר למקום הקריאה עוד לפני התפילה ובמקום שאין אלא ס"ת אחד גוללים את הס"ת ונדחה כבוד הציבור מפני תקנת חכמים, והטעם דמסתמא הציבור מוחלים על כבודם כדי לקיים קריאת מפטיר כדין (משנ"ב שם טז, ספר הקריאה בתורה והילכותיה יא א).

"ויעזור וינן"

הטעם שאין אומרים "ותגלה ותראה" כיום חול לפי שברכת "ותגלה" היא תפילת על משיח, ובשבת ויו"ט תקנו ברכה לעצמה אחרי הפטרה, והיא ברכת "שמחנו.. בבנין ירושלים עירך", ובחול שאין לנו מפטיר אומרים ותגלה ותראה (לבוש). והטעם שאומרים במנחה של תענית ציבור ותגלה ותראה אע"פ שאומרים ג"כ ברכת הפטרה שמחנו: כדי שלא להשוות תענית ציבור לשבת ויו"ט, ועוד כדי להרבות בתענית תפלות ובקשות על הגאולה (אוצר כל מנהגי ישרון סימן נה א ערך קריאת התורה).

חמשה קרואים

ביו"ט עולים חמשה קרואים (מגילה פרק ב משנה א) (בשונה משבת שעולים ז' קרואים), והטעם בה' קרואים: נקוט האי כללא בידך כל דטפי ליה מילתא מחבריה טפי ליה גברא יתירה (כל מי שהוא חשוב מחברו הוסיפו לו עוד עולה לתורה) הלכך ר"ח ומועד דאיכא קרבן מוסף קוראים ארבעה, יו"ט שאסור בעשית מלאכה קוראים חמשה, (יו"כ דעונשו כרת קוראים ששה, שבת דאיכא איסור סקילה קוראים שבעה).

להוסיף על ה' קרואים

אין להוסיף על חמשה קוראים (רמ"א רפב א), והטעם: כדי לא לעלות את קדושת יו"ט לקדושת יו"כ שבו עולים ששה קוראים או לקדושת שבת שבו עולים שבעה קוראים (לבוש רפב ב). טעם אחר: כדי שיהיה היכר בין יו"ט לבין שבת ויו"כ ואם יוסיפו לא יכירו (רבינו ניסים על הרי"ף מגילה פרק הקורא עומד).

יו"ט שחל בשבת מותר להוסיף על ה' קוראים
אע"פ שביו"ט אין לוסיף עליות כשחל בשבת שרי, והטעם:
דמשום שנתוסף בו קדושת יו"ט נגרע ממנו המעלה של שאר
שבתות (משנ"ב רפב ס"ק ט).

קרבנות היום

הטעם שביו"ט קוראים בקריאת מפטיר את קרבנות היום ע"פ הגמ' תענית (כו, ב) בזמן שישראל קוראים את פסוקי הקרבנות הקב"ה מעלה עליהם כאילו הקריבו אותם ומוחל להם על עוונותיהם, ולפי שהקרבנות במועדות באים לכפרה יש לקרוא (משא"כ קרבנות של שבת שלא באים לכפרה) (תוס' מגילה כג, א ד"ה כיון). **טעם אחר:** לפי שבמועדות כתיב (ויקרא כג ד) "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם" ובפשוטו של מקרא משמע שיש לקרוא בתורה בפסוקי מועדות וגם ר"ח בכלל המועדות (משא"כ בשבת שלא נקרא מועד) (דעת זקנים מבעלי התו' במדבר כח ט).

"יקום פורקן"

הטעם שלא אומרים "יקום פורקן" ביו"ט: לפי שברכת יקום פורקן ענינו מעין תפילה לראש הגולה וגדולי האומה וכיון שיקום פורקן נתקן בסדר המנוי לראש הגולה שהושיבו בבל על כסאו והיה זה ביום השבת, לכן אומרים רק בשבת ולא ביו"ט (סידור הנאונים תפילה שער שני פרק יג סימן א לד),
טעם אחר: כיון שהטעם שנתקן לומר יקום פורקן בשבת הוא מפני המזיקים שניתן להם רשות להזיק למחללי שבת בפרסיא או למי שעצוב בשבת ולכן אומרים ובריות גופא, וטעם זה שייך רק בשבת ולא ביו"ט מפני שרק בשבת יש רשות למזיקים (ספר חסידים תתשט).

החזרת הספר

ביו"ט שחל בחול אומרים (תהילים כד) "לדוד מזמור" כשמחזירים את ספר התורה לארון הקודש, ולא מזמור לדוד (תהילים כט) בשבת. לפי דאיתא בגמ' בשעה שהכניס שלמה המלך את הארון לקודש הקדשים אמר מזמור לה' הארץ ומלואה, ובשבת אומרים "הבו לה' בני אילים" מפני שהמזמור הזה נאמר על מתן תורה, ובו נאמרו ז' פעמים "קול" וכנגדו נתקנו ז' ברכות בשבת שבו ניתנה התורה, וביו"ט ובחול לא שייך טעמים אלו לכן אומרים לדוד מזמור (מנהגי בית יעקב קמב).

"אדיר אדירנו": בקדושה של מוסף מוסיפים "אדיר אדירנו",
והטעם שאומרים זאת ביו"ט, לפי שתפילה זו היא תפילה על המשיח שיבוא לגאלנו ואז "יהיה ה' למלך על כך הארץ", **והטעם**

שאין אומרים זאת בכל שבת לפי דקימא לן שאין משיח בא בשבת (לבוש תפט).
ניגון בנה ביתך: נהגו לנגן תיבות אלו בניגון של אלי ציון, והטעם:
לפי שמתפללים בעד בנין בית המקדש ודבר זה מעורר בנו רגשי אבלות (ספר נפש הרב).

"ותערב לפניך עתירתנו"

תפילה זו יסודה במה שאמרו חז"ל (ברכות כו, ב) תפילות כנגד קרבנות תקנו ואנו מבקשים מהקב"ה שתפילותנו יעלו לרצון לפניו כעולה וכקרבן.
מקור אמירת "ותערב" - בחו"ל שהכהנים עולים לדוכן רק ביו"ט אומרים ותערב, ובא"י אע"פ שעולים לדוכן בכל יום ואין סיבה מיוחדת לומר ותערב, מ"מ ביו"ט לא שינו מנהג חז"ל ואומרים במוסף (שערי ימי הפסח פרק א לב).

הטעם באמירת "ותערב" - כדי שיהיה שהות לכל הכהנים [לפחות ביום שבו עולים לדוכן בין בא"י ובין בחו"ל] להגיע לדוכן בעתו ובזמנו עד סוף ברכת העבודה (והרים הכהן או"ח ס"ג).

סיום הברכה - נוסח ספרד מסיימים שאותך לבדך ביראה נעבוד, ונוסח אשכנז (מנהג הגר"א) חותמים המחזיר שכינתו לציון, והטעם: לפי שאין לשנות נוסח התפילה (נהגות שער הרחמים).
כשאין כהנים עולים למוסף אין אומרים ותערב (משנ"ב קבח ס"ק קעג בסופו).

נשיאת כפים בחו"ל

בני חו"ל נהגו לישא כפים רק בימים טובים: והטעם משום שאז שרוים בשמחת יו"ט וכתיב (משלי כב ט) "וטוב עין הוא יבורך" משא"כ בשאר ימות השבוע, **והטעם שבתפילת מוסף** לפי שאז יוצאים מבית הכנסת וישמחו בשמחת יו"ט (שו"ע קבח מד).

"יהי רצון" בברכת כהנים

בברכת הכהנים לפני שאומרים הכהנים "שלום", הכהנים מנגנים והציבור אומרים "יהי רצון" שמובא בסידורים, והטעם דאמרינן בר"ה טו. בד' פרקים בשנה העולם נידון בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה ויו"כ כל בני אדם, ובחג על המים ולכן אומרים י"ג מידות שיזכרנו לטובה (אוצר כל מנהגי ישרון).

זמן אמירת הרבנו של עולם - נהגו לאומרו אחר קריאת המקריא שלום, והכהנים מנגנים ואחר שהציבור סיימו לומר רבש"ע הכהנים מסיימים את הברכה, **והטעם שמסיימים אחר שהציבור סיימו:** כדי שישמעו הקהל את הברכה מהכהנים, **הטעם שהכהנים שרים:** (ולא שותקים) כדי לא להפסיק בין קריאת המקריא לאמירת הכהנים, וכששרים הוא בכלל התחלת אמירת התיבה ולא חשיב הפסק (ביאור הלכה קבח ד"ה ובשעה). ויש שנהגו שלא לאומרו וכן מנהג הגר"א והחזו"א.

יו"ט שחל בשבת אין אומרים "יהי רצון", והטעם: מפני איסור תחינה בשבת כמבואר במג"א (קכט ס"ק ע), **והטעם שביו"ט אמרינן אע"פ שהיו תחינה:** לפי שלא קפדי כולי האי (אוצר כל מנהגי ישרון סימן ל ח ענין יו"ט עיין מ"א קבח ס"ק ט).